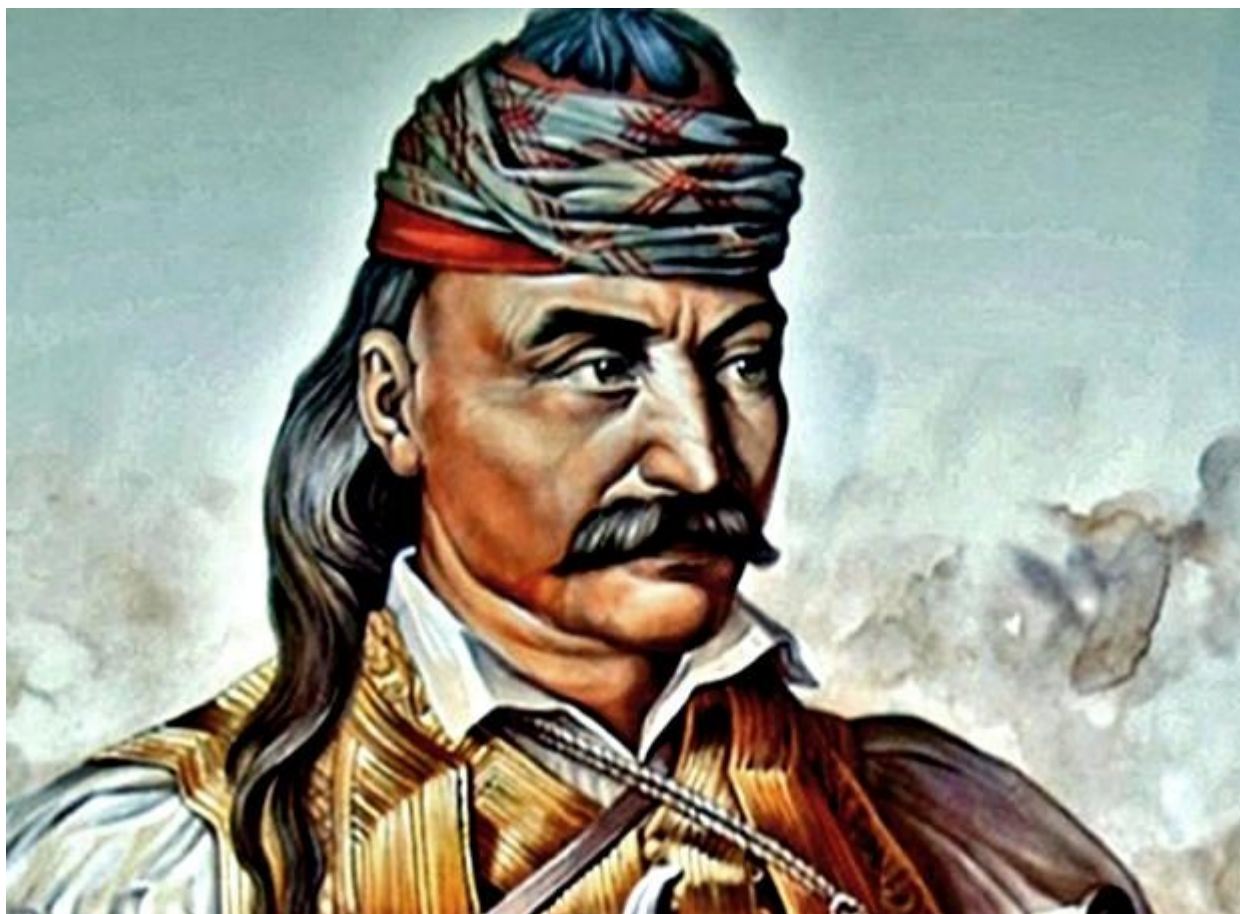

26 Μαρτίου 2017

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ως Στρατιωτική Προσωπικότητα του 1821 (1770-1843)

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#) / [Θεολογία και Ζωή](#)

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 αποτελεί μια αστείρευτη πηγή έμπνευσης και άρδευσης της εθνικής μας μνήμης και μια μεγάλη δεξαμενή από εξέχουσες προσωπικότητες, είδωλα, πρότυπα, σύμβολα, νίκες, θυσίες, στρατιωτικές συγκρούσεις και πολιτικές διαμάχες που συνδέθηκαν άρρηκτα με το νεοσύστατο ελληνικό κράτος και σηματοδότησαν ανεξίτηλα την εθνική μας ζωή. Η ιστορία οιονεί έχει αξιολογήσει τους πρωταγωνιστές, όχι μόνο από τις τότε επιδράσεις και τα αποτελέσματα που είχαν, αλλά και από την υστεροφημία που άφησαν στις μετέπειτα γενιές. Αφορμώμενος από τη γενική αυτή διαπίστωση, αβίαστα, πιστεύω, ότι μπορούμε, επιγραμματικά να αναφέρουμε ορισμένα ονόματα ,που δεν επιδέχονται αμφισβήτηση.

Στην ξηρά:Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης, Υψηλάντης, Ανδρούτσος, Νικηταράς, Αναγνωσταράς, Μπότσαρης, Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, Μπρούτζινος, Δυοβουνιώτης, Πανουργιάς, Κ.Τζαβέλας, Πλαπούτας, Μακρυγιάννης, κ.ά.

Στη θάλασσα: Μιαούλης, Κανάρης, Τομπάζης, Παπανικολής, Λ. Μπουμπουλίνα, Μ. Μαυρογένους, Δόμνα Βισβίζη κ.ά.

Στην πολιτική: Ρήγας Φεραίος,Καποδίστριας, Μαυροκορδάτος, Κωλέττης

Μαυρομιχάλης, Ζαΐμης, Κουντουριώτης Δεληγιάννης κ. ά.

Στον κλήρο :Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός,Παπαφλέσσας,Αθανάσιος Διάκος, Επίσκοπος Σαλώνων Ησαΐας, Βρεσθένης Θεοδώρητος,(έγινε και Πρόεδρος της Γερουσίας),ο Ταλαντίου Νεόφυτος(έγινε Πρόεδρος του Αρείου Πάγου) κ.ά

Από όλους αυτούς και πολλούς άλλους γνωστούς και άγνωστους, που αγωνίστηκαν, θυσιάστηκα ή επέζησαν, θα απομονώσω τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη ως μια κορυφαία στρατιωτική προσωπικότητα του Αγώνα της Ανεξαρτησίας και θα σας παρουσιάσω την πολύπλευρη μορφή και την πολυτάραχη ζωή και δράση του,αποκλειστικά ως στρατιωτικού και όσο πιο αντικειμενικά, ιστορικά και πυκνωτικά γίνεται και ακροθιγώς θα παρουσιάσω την πολιτική ζωή και δράση του.

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης γεννήθηκε στις 3 Απριλίου το 1770 «τη Δευτέρα της Λαμπρής σ'ένα βουνό, κάτω από ένα δένδρο», στο Ραμοβούνι της Μεσσηνίας, όπως ο ίδιος αναφέρει στα απομνημονεύματά του<!--[if !supportFootnotes]->[i]<!--[endif]->[1].Η καταγωγή του ήταν από το χωριό Λιμποβίσι (όρος Δόξας) της Αρκαδίας.Κατά μια εκδοχή, ο Λάμπρος Τσεργίνης<!--[if !supportFootnotes]->[ii]<!--[endif]->[2] έδωσε στη γενιά του την προσωνυμία Κολοκοτρώνης<!--[if !supportFootnotes]->[iii]<!--[endif]->[3]. Ο πατέρας του Κωνσταντής<!--[if !supportFootnotes]->[iv]<!--[endif]->[4] ήταν μεγάλος κλεφταρματολός της Μάνης και του Ταυγέτου. Η μητέρα του Ζαμπιά ή Ζαμπέτα (υφάντρα) καταγόταν από τους Κωστακαίους της Αλωνίσταινας της Αρκαδίας.

Τα παιδικά του χρόνια ο Κολοκοτρώνης τα πέρασε στην Αλωνίσταινα και μετέπειτα στο Άκοβο (Σαμπάζικα), κοντά στους θείους του Κωτσακαίους και πολύ μικρός έφυγε στα βουνά. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή που έδωσε ο Παναγιώτης Σούτσος κατά τον επιτάφιο λόγο του. «Ο νυν περιφανής ούτος ανήρ, παιδίον πενητεύον και άγνωστον εισήρχετο περί δείλην οψίαν εις την Τριπολιτζάν φέρον ξύλα επί ημιόνου, ότε καθ'οδόν εραπίσθη παρ' Οθωμανού. Το παιδίον καταλιπόν και τα ξύλα και τον ημίονον προσέφυγεν εις τα όρη και ώμοσε ράπισμα αντί ραπίσματος. Και ιδού η χειρ του ασήμου τούτου παιδίου μετ' ου πολύ θέλει κολαφίσε Αυτοκρατορίαν, ήτις δυσκόλως θέλει ανασηκωθεί μετά το κολάφισμα».

Σε ηλικία 17 ετών, έγινε οπλαρχηγός στην περιοχή και σε ηλικία 20 ετών νυμφεύθηκε την Αικατερίνη, κόρη του προεστού Δημητρίου Καρούτσου από το Άκοβο, με την οποία απέκτησαν τρία αγόρια και δύο θυγατέρες, που ήταν:

Ο Πάνος (1800-1824), ο οποίος είχε νυμφευθεί την θυγατέρα της Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας και δολοφονήθηκε στις 13 Νοε. 1824.

Ο Ιωάννης ή Γενναίος (1804-1868), Υποστράτηγος και Πρωθυπουργός το 1862.

Ο Κωνσταντίνος ή Κολίνος (1810-1849), Βουλευτής Γορτυνίας, Υπουργός Δικαιοσύνης και Υπουργός Εξωτερικών.

Επίσης, ο Κολοκοτρώνης με άλλη σύντροφο και σε ηλικία 66 ετών απέκτησε έναν ακόμη γιο τον Πάνο<!--[if !supportFootnotes]->[v]<!--[endif]->[5], τον νεότερο, (1836-1893), ο οποίος έγινε Διοικητής της Αστυνομίας Αθηνών-Πειραιά και Διοικητής και αναμορφωτής της ΣΣΕ(1881-1885).

Η απελευθέρωση της Ελλάδας υπήρξε για τον Κολοκοτρώνη το μεγάλο όραμα και ο οδοδείκτης της ζωής του. Το 1792 υποστήριξε μαζί με τον θρυλικό Ζαχαριά τη μεγάλη υποχώρηση του Κλέφτη Ανδρούτσου- πατέρα του Οδυσσέα Ανδρούτσου -, από τη Μάνη προς τις βόρειες ακτές του Μοριά, την παραλία του Αιγίου (της Βοστίτσας). Η κλέφτικη αυτή σύγκρουση χαρακτηρίστηκε από την νεοελληνική ιστορία «Ξενοφώντειος», γιατί περιείχε όλα τα στοιχεία της «Καθόδου των Μυρίων» από την καρδιά της Μ. Ασίας προς τη θάλασσα. Ήταν η πρώτη μεγάλη επιχείρηση που έπαιρνε μέρος ο Κολοκοτρώνης. Τελικά, ύστερα από μια ανελέητη καταδίωξη των Τούρκων κατάφερε με τους άνδρες του, μετά από 40 ημέρες, να φθάσει στο Αίγιο και να εξασφαλίσει τη φυγή τού Ανδρούτσου. Επακολούθησε ένας φοβερός διωγμός και το μεγαλύτερο βάρος το σήκωσαν και το πλήρωσαν με αίμα οι Κολοκοτρωνάιοι, που είχαν γίνει ο στόχος των Τούρκων.

Οι Τούρκοι είχαν επισημάνει τα ηγετικά προσόντα του Κολοκοτρώνη και επιδίωκαν με κάθε τρόπο να τον εξοντώσουν. Όπως ο ίδιος αποτυπώνει στα απομνημονεύματά του, έστειλαν τον Αναγνώστη Παπάζογλου στον Μπέη της Μάνης προσφέροντάς του πενήντα χιλιάδες γρόσια, αν του παρέδιδε τον Κολοκοτρώνη. Ο Αντωνόμπεης συνεργάστηκε με τον Δουράκη, συμπέθερο τού Κολοκοτρώνη (η κόρη του ήταν αρραβωνιασμένη με το γιο του Δουράκη). Η πρόταση αυτή κίνησε το ενδιαφέρον και του Ηγουμενίου του Μοναστηριού της Παναγίας, όπου κρυβόταν ο Κολοκοτρώνης, αλλά και του Δουράκη, και αποφάσισαν να τον δηλητηριάσουν. Όμως, η σύζυγος του Δουράκη κρυφάκουσε τη σχετική συνομιλία του Ηγουμενίου με τον σύζυγό της και δεν άφησε τον Θεόδωρο ούτε λεπτό μόνο του, με σκοπό να τον βοηθήσει να μην πέσει στην παγίδα που του είχαν στήσει και να διαφύγει. Όταν, λοιπόν, ο Δουράκης πρόσφερε κρασί στον Κολοκοτρώνη, η γυναίκα τού Δουράκη, του έκανε νόημα να μην το πει. Ο Κολοκοτρώνης έσπρωξε με δύναμη την κανάτα έπεσε κάτω και έγινε

κομμάτια,λέγοντας: «Τι θέλω εγώ τώρα το κρασί<!--[if !supportFootnotes]->[vi]<!--[endif]->[6] ! Εγώ θέλω να φύγω!». Έφυγε αμέσως για την Καστανίτσα, πέρασε από τα Κύθηρα και κατέληξε στη Ζάκυνθο,όπου έζησε αρκετά χρόνια. Εκεί, έκανε μνημόσυνο για τους είκοσι πέντε Κολοκοτρωναίους και τους άλλους εβδομήντα μακρινούς συγγενείς του, που είχαν σκοτωθεί για την ελευθερία της πατρίδας. Μάλιστα, ο Κολοκοτρώνης εισήλθε στην εκκλησία κρατώντας στο κεφάλι του το δίσκο με τα κόλλυβα.

Οι Ρώσοι που κατείχαν την περίοδο αυτήν τα Επτάνησα<!--[if !supportFootnotes]->[vii]<!--[endif]->[7] προσπάθησαν να προσελκύσουν τον Κολοκοτρώνη στο στρατό τους, αλλά δεν το δέχτηκε. Το 1807 οι Γάλλοι ανακατέλαβαν τα Επτάνησα και ο Κολοκοτρώνης επωφελήθηκε του Ρωσοτουρκικού πολέμου και ξανάρχισε τον κλέφτικο αγώνα. Το 1810, κατατάχθηκε με το βαθμό του Λοχαγού στο «Σύνταγμα Ελληνικού Πεζικού<!--[if !supportFootnotes]->[viii]<!--[endif]->[8]» που ιδρύθηκε στη Ζάκυνθο από τους Άγγλους, και τον ίδιο χρόνο προήχθη σε Ταγματάρχη και φόρεσε τις σπαλέτες (επωμίδες) και την περικεφαλαία του αγγλικού στρατού (όπως συνήθως τον βλέπουμε στις προσωπογραφίες , τις γκραβούρες και τους πίνακες) Όμως, μετά την ήττα τού Ναπολέοντα στο Βατερλό το 1815,οι Άγγλοι διέλυσαν το Σύνταγμα και ο Κολοκοτρώνης απολύθηκε, παίρνοντας ως αποζημίωση 1.200 τάλια και αποκομίζοντας στρατιωτικές γνώσεις και εμπειρίες ανυπολόγιστης αξίας για τους μετέπειτα αγώνες. Για ένα διάστημα έκανε το ζωέμπορο για να μπορέσει να επιβιώσει.

Την 1η Δεκεμβρίου του 1818 στον Ιερό Ναό του Αγίου Γεωργίου Ζακύνθου μνήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Νικόλαο Πάγκαλο<!--[if !supportFootnotes]->[ix]<!--[endif]->[9]. Τον επόμενο χρόνο συνάντησε τον Καποδίστρια, τον τότε Υπουργό Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Στις 6 Ιανουαρίου του 1821, αποβιβάστηκε στη Καρδαμύλη της Μάνης καιδόθηκε ολοκληρωτικά στον αγώνα<!--[if !supportFootnotes]->[x]<!--[endif]->[10]. Και μόνο η παρουσία του επιδρούσε καταλυτικά, εμψυχώνοντας, ενθαρρύνοντας και ξεσηκώνοντας τον κόσμο για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Η θεία χάρη τον προστάτευε, δίνοντάς του δύναμη, θάρρος και αντοχή. Στοχαστικός, οξυδερκής, φιλοσοφημένος, αρκετά εκπαιδευμένος, με διοικητικές και οργανωτικές ικανότητες, αποτελούσε εγγύηση επιτυχίας του αγώνα. Η άφιξή του στο Μοριά σήμανε και την ανατολή της πολυπόθητης ελευθερίας για τους Έλληνες. Πολύ πριν φθάσει στη Μάνη ήταν και οπλαρχηγός. Αληθινός ηγέτης που επέστρεψε για να ενώσει το λαό, να οργανώσει τον άτακτο στρατό, να εμψυχώσει και να ενθαρρύνει τους αγωνιστές. Το όνομά του έγινε πασίγνωστο και η μορφή του κινητήρια δύναμη της Επανάστασης. Απτόητος στις κακουχίες και

σκληραγωγημένος στην πείνα, τη δίψα και τις αντιξοότητες του καιρού και του εδάφους στα βουνά και στα λαγκάδια, βίωνε τον αγώνα.

Τα ιδιαίτερα και σπάνια στρατιωτικά του χαρίσματα και οι σωματικές και ψυχικές του αρετές αποκαλύφθηκαν στις πολυάριθμες μάχες, όπου ο Κολοκοτρώνης στην κυριολεξία άντεξε, πρωτοτύπησε, θριάμβευσε, αναγνωρίστηκε και καταξιώθηκε στη συνείδηση όλων των Ελλήνων. Η στρατιωτική του ευστροφία και η εφευρετικότητά του στις δύσκολες φάσεις του αγώνα ήταν εύστοχη, πειστική, αντικειμενική και παραδεκτή από όλους. Η μεγαλοψυχία του ήταν παραδειγματική. Ήταν στρατιωτική μορφή με διαύγεια πνεύματος, καθαρή αντίληψη και με αξιοζήλευτη ψυχραιμία. Ακαταπόνητη ήταν η ψυχική του δύναμη, η καρτερία και η αντοχή του στα μεγάλα προβλήματα της ζωής και των πολέμων μισού αιώνα.

Αν και η δράση τού Κολοκοτρώνη περιορίστηκε στην Πελοπόννησο, εντούτοις, η απήχηση των λόγων και των πράξεών του ήταν πανελλήνια γνωστή και επηρέαζε αμάχους, συντρόφους, πολεμιστές και οπλαρχηγούς. Ο λόγος του ήταν μεστός, πειστικός, τονωτικός, παρορμητικός, διαλλακτικός, συναινετικός και αισιόδοξος. Χαρακτήρας ατίθασος, πρακτικός, δημιουργικός και εύστροφος. Γνώμονα της ζωής του είχε τη «λευτεριά» της πατρίδας, λέγοντας συχνά: «Έλληνες σήμερα εγεννήθημεν και σήμερα θα πεθάνωμεν δια την σωτηρία της πατρίδας μας και δια την εδικήν μας».

Ο Θοδωράκης, όπως συνήθως τον φώναζαν στα παιδικά του χρόνια, είχε μέσα του τον ηρωισμό έμφυτο κληρονομημένο από την ένδοξη ηρωική οικογένειά του. Νανουρίστηκε με το κλέφτικο τραγούδι και τα σπαρακτικά μοιρολόγια της Μάνας του, θρηνολογώντας για το χαμό τού πατέρα του και των συγγενών του. Ένωθε μέσα του τόσο ισχυρή την πατριωτική φλόγα, ώστε από τα δεκαπέντε του χρόνια είχε ανέβει κλέφτης στα βουνά. Η γεμάτη περιπέτειες ζωή του τον «άντρωσε», τον μέστωσε και πρόωρα τον έκανε αξιόλογο αγωνιστή.

Η παρουσία του Κολοκοτρώνη ήταν από την πρώτη στιγμή επιβλητική, επιδρούσε καταλυτικά και συνέγειρε τα πλήθη. Ήταν γεννημένος ηγήτορας αποδεκτός απ' όλους. Μπορούσε εύκολα να ξεσηκώσει τον κόσμο. Δεν πίστευε σε ξένη βοήθεια. Στη Ζάκυνθο είχε ζήσει από κοντά το πολιτικό παιχνίδι της Ευρώπης και μετέφερε το μήνυμα: «Η Ελλάδα με την Ελλάδα και μόνο από την Ελλάδα». Οι Έλληνες έπρεπε να μάθουν να πολεμούν με σύνεση με πάθος και με στόχο, πάντοτε, τη νίκη που μετέδιδε και στους άνδρες του γεμίζοντάς τους θάρρος, αντοχή και τόλμη.

Γνώριζε πολύ καλά τις απαραίτητες πρακτικές προϋποθέσεις για τη διατήρηση του ηθικού και του φρονήματος των ανδρών του και φρόντιζε να εξασφαλίζει πρώτα τη διοικητική μέριμνα (τροφήμα, όπλα και πυρομαχικά) και μετά να συγκεντρώνει

τους άνδρες σε στρατόπεδα. Τους προετοίμαζε σωματικά, ψυχικά με εντατική εκπαίδευση. Τους δασκάλευε στους κινδύνους εκστρατείας, τις συνθήκες του κλέφτικου αγώνα και στα καθήκοντα τού στρατιώτη στον πόλεμο. Τους προσφωνούσε πάντα με το όνομα Έλληνες και τους εμπύχωνε με τις ιστορίες και τα κατορθώματα των προγόνων μας.

Μεγάλος παιδαγωγός, πραγματικός καθοδηγητής, αληθινός φιλόσοφος και αρχηγός των μαζών. Ο Κολοκοτρώνης ήταν αυστηρός, σκληρός και αμείλικτος τιμωρός στους αδιάφορους και απείθαρχους αγωνιστές. Χαρακτηριστική ήταν η φράση του «Όποιο χωριό δεν ήθελε να ακολουθήσει τη φωνή της πατρίδας τσεκούρι και φωτιά». Οι ποινές που επέβαλλε ήταν από την πατρική επίπληξη μέχρι τη θανατική ποινή. Για να περιορίσει τη λιποταξία- συχνό φαινόμενο στις επαναστατημένες περιοχές- είχε καθιερώσει «τους Αστυνόμους τού Στρατοπέδου» για να συλλαμβάνουν τους παραβάτες. Η προσωνυμία, Γέρος του Μοριά, δεν ήταν τυχαία, γιατί έκρυβε μέσα της το σεβασμό, την έννοια του πολύπειρου και του σοφού άνδρα, αρετές που είχε από τα εφηβικά του χρόνια.

Έτσι, προετοίμασε έναν καλά οργανωμένο στρατιωτικό πυρήνα, σε πρώτη φάση, από 200 επίλεκτους άνδρες, που αποτέλεσε το πρότυπο στην μετέπειτα οργάνωση των στρατιωτικών τμημάτων, και από άλλους οπλαρχηγούς. Γνώριζε καλά ότι η Επανάσταση δεν θα είχε ευνοϊκή εξέλιξη, αν οι άτακτοι κλέφτες δεν μετατρέπονταν από έναν ανοργάνωτο όχλο, σ' ένα οργανωμένο και καλά εκπαιδευμένο σύνολο, γιατί μόνο τότε θα νικούσαν τις πολυάριθμες δυνάμεις τού εχθρού. Απέναντι στην ποσότητα παρέτασσε την ποιότητα παρά τις αντιξοότητες που συναντούσε. Ο ίδιος στα απομνημονεύματά του αποτυπώνει: « Η αρχηγία ενός ελληνικού στρατεύματος ήταν μια τυραννία, γιατί ο καθένας έκαμνε τον αρχηγό, τον δικαστή, τον φροντιστή. Έφευγαν και ξανάρχονταν πάλι. Κάθε Έλληνας είχε και τα καπρίτσιά του και έπρεπε για να κάνεις δουλειά μ'αυτούς άλλον να φοβερίζεις, άλλον να κολακεύεις... άλλον να τιμωρείς, κατά τους ανθρώπους».

Ασυμβίβαστος προς τις κακουχίες, αδίστακτος στις δυσκολίες και ριψοκίνδυνος στη μάχη. Η ηγετική του φυσιογνωμία κυριαρχούσε και η μορφή του δέσποζε. Με τόλμη και με θάρρος αντιμετώπιζε και τις πιο δύσκολες καταστάσεις. Ο συμβιβασμός ήταν συνώνυμος της ήττας, ενώ ήθελε πάντα να ταυτίζεται με τη νίκη, και να ακολουθεί τα μονοπάτια ή το δρόμο που οδηγούσαν στην απελευθέρωση της Ελλάδας.

Ο Κολοκοτρώνης πίστευε ότι η Πελοπόννησος, και κυρίως το κέντρο της, η Τριπολιτσά, ήταν το εφελτήριο για τη νίκη της Ελλάδας. Η στρατηγική αυτή σκέψη και η διορατικότητά του ερχόταν σε αντίθεση με τις σκέψεις των άλλων οπλαρχηγών. Ωστόσο, όμως επικράτησε. Έλεγε: «Θέλω να 'μαι αγνάντια στην

Τριπολιτσά. Γρήγορα θα καταλάβουν οι καπετάνιοι πως ετούτος ο πόλεμος άλλο σκοπό δεν μπορεί να 'χει παρά να κλείσουμε τους Τούρκους στην Τριπολιτσά και να τους πάρουμε όλους μαζί». Ποτέ στρατηγική σκέψη δεν εκφράστηκε πιο ξεκάθαρα και πιο απλά.

Ο ένοπλος αγώνας άρχισε από τη 17 Μαρτίου 1821 από την Αρεούπολη. Στις 23 Μαρτίου 1821 ο Πετρόμπεης, μαζί με 2.000 Μανιάτες απ'όλα τα καπετανάτα της Μάνης, εισήλθε στην Καλαμάτα. Μαζί του ήταν και οι: Κολοκοτρώνης, Παπαφλέσσας, Νικηταράς, Αναγνωσταράς, Μπούρτζινος και άλλοι, που στην κυριολεξία αιφνιδίασαν και κατατρόπωσαν τους Τούρκους. Έτσι, η Καλαμάτα ήταν η πρώτη μεγάλη πόλη, που ελευθερώθηκε από τους επαναστατημένους Έλληνες. Την επόμενη ημέρα αναχώρησε για την Αρκαδία και η άφιξή του πανικόβαλε τους Τούρκους και τους εξανάγκασε να οχυρωθούν στο φρούριο της περιοχής. Και από τις 25 Μαρτίου η Επανάσταση είχε ήδη αρχίσει και επίσημα.

Στην Καρύταινα δόθηκε η πρώτη μάχη του αγώνα, όπου, δυστυχώς, δεν εισακούστηκε ο Κολοκοτρώνης από τους άλλους οπλαρχηγούς, να απομονώσουν την περιοχή, και τα αποτελέσματα ήταν δυσάρεστα. Οι προσπάθειες του Κολοκοτρώνη να αποκόψει τη συνένωση των Τούρκων βρήκαν εμπόδιο την προδοσία και την καχυποψία των άλλων οπλαρχηγών. Ευτυχώς, έστω και εκ των υστέρων αναγνώρισαν την ορθότητα του σχεδίου του Κολοκοτρώνη και το εφάρμοζαν σε ανάλογες επιχειρήσεις. Διεξήχθηκε ένας σκληρός αγώνας που διήρκεσε 6 ώρες και οι 300 Μανιάτες αντιστάθηκαν στις αλλεπάλληλες επιθέσεις 1.700 Τούρκων. Η ηρωική αυτή αντίσταση ήταν εφάμιλλη της αντίστασης του Λεωνίδα στις Θερμοπύλες.

Από τη μάχη αυτή προέκυψε το δίδαγμα ότι δεν επαρκούσαν οι αυθορμητισμοί και οι ενθουσιασμοί των Ελλήνων, αλλά χρειαζόταν αρχηγός με ικανότητες και γνώσεις για να οργανώσει και να ηγηθεί του αγώνα. Ύστερα από αυτά ο Κολοκοτρώνης κατόρθωσε να συγκαλέσει συμβούλιο των προεστών στο Χρυσοβίτσι (χωριό της Αρκαδίας), στις 26 Απριλίου 1821, όπου ανακηρύχθηκε Αρχιστράτηγος της περιοχής και άρχισε να δημιουργεί οιοσδήποτε στρατιωτική υποδομή και οργάνωση, με στρατόπεδα (Πιάνα, Χρυσοβίτσι και Λεβίδι), με υπηρεσία εφοδιασμού, επισιτισμού και οικονομικού. Θεσπίσθηκαν αυστηρά μέτρα πειθαρχίας και παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν στρατιωτικές ασκήσεις και εκπαίδευση σε αντικείμενα οπλισμού, βολών και τακτικής.

Η πρώτη μεγάλη ουσιαστική μάχη που δόθηκε ήταν η Μάχη του Βαλτετσίου, (12-13 Μαΐου 1821), ή η μάχη των 23 ωρών. Ήταν μια σημαντική νίκη των Ελλήνων κατά την Επανάσταση, γιατί κατέρριψε το αήττητο των Τούρκων και άνοιξε το

δρόμο προς την Τριπολιτσά. Οι απώλειες των Τούρκων ήταν 514 νεκροί και 635 τραυματίες από τους οποίους οι περισσότεροι πέθαναν λίγο αργότερα από μολυσματικές ασθένειες. Από τους Έλληνες σκοτώθηκαν 4 και τραυματίστηκαν 17. Επιπλέον, εξασφαλίστηκε οπλισμός και εξάρτυση για περίπου 4.000 άνδρες Ο Κολοκοτρώνης πέραν των άλλων τακτικών του ενεργειών, όταν διαπίστωσε τον κλοιό των Τούρκων να περισφίγγει σε κάποια φάση της μάχης τις μαχόμενες δυνάμεις του οπλαρχηγού Μητροπέτροβα, για να τους εμψυχώσει, έτρεξε σ' ένα ύψωμα φωνάζοντας: «έρχεται ο Κολοκοτρώνης με δέκα χιλιάδες, έρχεται και ο Πετρόμπεης με όλους τους Μανιάτες. Βαστάτε!». Σύνθημα που κλόνισε το ηθικό των Τούρκων και ανύψωσε το ηθικό των Ελλήνων. Η μεγάλη αυτή νίκη είχε τεράστια θετική απήχηση στους αγωνιστές, που είχαν ένα νικηφόρο «βάφτισμα πυρός».

Σε δύο μήνες είχε εξασφαλίσει μια δύναμη των 9.000 ανδρών. Πίστευε και υποστήριζε ότι η «κεφαλή» της τουρκικής κυριαρχίας ήταν η Τριπολιτσά και έγινε ο αντικειμενικός του στόχος. Η πολιορκία της άρχισε στις 18 Μαΐου και όσο περνούσε ο καιρός γινόταν και δυσκολότερη ελλείψει Πυροβολικού. Τότε, ο στρατηγικός νους του Γέρου του Μοριά συνέλαβε την ιδέα της διόρυξης μιας μεγάλης οχυρωματικής τάφρου (γράνας) στο στενό που διερχόταν ο δρόμος προς το Λεβίδι και τα Καλάβρυτα, απόπου θα περνούσε ο Κιαμίλ Μπέης, αν επιχειρούσε να δραπετεύσει από την Τριπολιτσά. Εκεί, δόθηκε η ομώνυμη μάχη τη νύχτα της 9 προς 10 Αυγούστου 1821, όπου οι ελληνικές δυνάμεις νικηφόρα αντιμετώπισαν τις επιθέσεις των Τούρκων και ουσιαστικά κρίθηκε η τύχη της Τριπολιτσάς. Ο Υψηλάντης του έγραψε: «Γενναιότατε Στρατηγέ καπετάν Θεωδωράκη Κολοκοτρώνη! Εις την μάχην της 10 Αυγούστου μ' όλην την υπεροχήν του πλήθους των τυράννων και την αιφνίδιαν ορμήν αυτών, εδείξατε στρατηγικοτάτην πρόνοιαν εξαποστείλας εν καιρώ τους στρατιώτες σου και εμψυχώσας αυτούς με την γενναιότητά σου, εκέρδισες την λαμπράν εκείνην νίκην».

Η πολιορκία της Τριπολιτσάς ήταν το πιο φιλόδοξο και τολμηρό σχέδιο, με το φερένικο τέλος, που ανέλαβε να υλοποιήσει ο νεοσύστατος ελληνικός στρατός. Εμπνευστής, πρωτεργάτης και κυριότερος εκτελεστής του ήταν ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1821 τα ελληνικά τμήματα εισήλθαν στην Τριπολιτσά με ιδιαίτερη επιθετική ορμή και αγριότητα, που μπορεί να δικαιολογηθεί ΜΟΝΟ ως εκτόνωση οργής και αγανάκτησης της πολύχρονης σκλαβιάς και της απάνθρωπης συμπεριφοράς των Τούρκων. Οι τουρκικές απώλειες ανήλθαν σε 32.000 άτομα (άνδρες, γυναίκες και παιδιά), κατά τον Κολοκοτρώνη, και «υπέρ τα δεκακισχίλια άτομα» κατά τον ιστορικό Φιλημένα.<!--[if !supportFootnotes]->[xii]<!--[endif]->[12] Αναμφισβήτητα, η άλωση της Τριπολιτσάς υπήρξε γεγονός, που εδραίωσε την ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ.

Και στη Μάχη της Πάτρας, 9 Μαρτίου 1822, η στρατιωτική οξυδέρκεια του Κολοκοτρώνη επικράτησε και πάλι στο σχεδιασμό και την εκτέλεση. Εκμεταλλευόμενος τη νύκτα, για να τονώσει το ηθικό και εγείρει το φρόνημα και το θάρρος των αγωνιστών, φώναζε: «Ετσάκισαν οι Τούρκοι». Το σύνθημα αυτό έπιασε, ο λόγος του έγινε δύναμη, το επιθετικό πνεύμα των πολεμιστών γιγαντώθηκε και το νικηφόρο αποτέλεσμα ήλθε. (Τουρκικές απώλειες 300 άνδρες και ελληνικές 20). Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός έγραψε: «Ο Κολοκοτρώνης έδειξε ανδρεία και επιδεξιότητα και σ' αυτήν την περίσταση. Μάζεψε λίγους στρατιώτες τους εμψύχωσε, τους ενθουσίασε τόσο, ώστε αυτοί όρμησαν ως λέοντες εναντίον των εχθρών».

Η κάθοδος του Μαχμούτ Πασά, του επονομαζόμενου Δράμαλη,<!--[if !supportFootnotes]->[xiii]<!--[endif]->[13] στην Πελοπόννησο με πολυάριθμο στρατό, στις αρχές Ιουλίου του 1822, απείλησε σοβαρά τον αγώνα. Τις κρίσιμες εκείνες στιγμές η κυβέρνηση κατέφυγε σε πλοίο, ο κυβερνητικός στρατός αυτοδιαλύθηκε και ο λαός βρέθηκε ανυπεράσπιστος και σε κατάσταση πανικού. Μέσα στη γενική σύγχυση υψώθηκε και πάλι ως εθνικός σωτήρας ο Κολοκοτρώνης. Με ένα απλό σχέδιό : « Θα κλείσουμε το Δράμαλη μέσα στον κάμπο του Άργους σαν το ποντίκι στη φάκα. Σφιχτά θα τους ζώσουμε ανάμεσα θάλασσας και βουνών. Και δεν θα'χει σε λίγο τι να φάει τ'ασκέρι του και τα άλογά του και δεν θα τον αφήσουμε ούτε στιγμή σε ησυχία, θα τον λιανίζουμε σιγά-σιγά ως που να μπαϊλντίσει, να ρέψει και να παραλύσει, σύγκαιρα θα μαζώνονται περισσότερο ολοένα οι δικοί μας. Κι'όταν πληθύνουμε καλά, έχει ο Θεός ...».

Όντως, οι Τούρκοι κατά τη δωδεκαήμερη πολιορκία του φρουρίου του Άργους εξάντλησαν τα αποθέματα των τροφίμων, χωρίς να έχουν δυνατότητα ανεφοδιασμού, γιατί όλα τα σιτηρά της αργολικής πεδιάδας είχαν καεί από τους Έλληνες. Ο Δράμαλης συνειδητοποιώντας τη δύσκολη θέση που βρισκόταν,

αποφάσισε να επιστρέψει στην Κόρινθο για να αναδιατάξει τον καταπονημένο στρατό του. Ο Κολοκοτρώνης αντιλήφθηκε το σχέδιό του και κατέλαβε τις διαβάσεις που οδηγούσαν από το Άργος προς στην Κόρινθο. «Ἐπίασε» τα στενά των Δερβενακίων μαζί με τους Υψηλάντη, Παπαφλέσσα και Νικηταρά, όπου και δόθηκε η ομώνυμη νικηφόρα μάχη, 26-28 Ιουλίου 1822. Για να παραπλανήσει τους Τούρκους και να τους εκτρέψει στο στενό του Αγίου Σώστη, χώρος εύκολης καταστροφής, ο ίδιος λέει: «έβαλα τις σημαίες, τα φέσια, τις κάπες και τα ζώα εις μία ράχη, δια να νομίσουν ότι εκεί είναι πολλοί στρατιώτες και να κάμουν κάτω»^[14] με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να αποφύγουν την κατεύθυνση εκείνη και να ακολουθήσουν τη χαράδρα, «χαράδρα του θανάτου», όπως την ονόμασαν, εκεί όπου είχε τάξει τους άνδρες του, με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να υποστούν μεγάλες απώλειες. Οι τουρκικές απώλειες ανήλθαν στις 2.500-3.000, ενώ οι ελληνικές ήταν ασήμαντες, Δυστυχώς, όμως, μεταξύ των νεκρών ήταν και οι τρεις ανιψιοί σωματοφύλακες του Κολοκοτρώνη. Μετά τη μάχη αυτήν, ο Κολοκοτρώνης ανακηρύχτηκε από τη Γερουσία Αρχιστράτηγος της Πελοποννήσου.

Κατά την Β' Έθνοσυνέλευση το Μάρτιο του 1823, στο Άστρος, όπου εκδηλώθηκαν οι πρώτες αντιθέσεις ανάμεσα στους πολιτικούς και στρατιωτικούς^[15], με αποτέλεσμα να καταργηθεί η Γερουσία και ο βαθμός του Αρχιστρατήγου. Ακολούθησε μια εμφύλια διαμάχη με οδυνηρές συνέπειες μεταξύ των οποίων και η άνανδρη δολοφονία του πρωτότοκου γιου του, Πάνου^[16]. Τον Ιανουάριο του 1825 έγινε η σύλληψη και η φυλάκιση του Κολοκοτρώνη, για 4 μήνες, στη Μονή του Προφήτη Ηλία της Ύδρας.

Με την αποβίβαση του Ιμπραήμ στη Μεθώνη, 11-12 Φεβ. 1825, και τον επαπειλούμενο κίνδυνο, η κυβέρνηση Κουντουριώτη αποφυλάκισε τον Κολοκοτρώνη (17 Μαΐου 1825), τον διόρισε και πάλι Αρχιστράτηγο του Μοριά και του ανέθεσε την αντιμετώπιση της νέας μεγάλης απειλής. Αποβιβαζόμενος στο Ναύπλιο φώναξε με τη βροντερή φωνή του: «Πριν βγω στη στεριά έριξα στη θάλασσα όλα τα περασμένα. Κάνετε και σεις το ίδιο και βοηθήστε να διώξουμε τον καινούργιο εχθρό από τον τόπο μας». Ο μεγάλος άνδρας, μέσα σε μια εμφυλιοπολεμική περίοδο, ελαυνόμενος από αμνησικακία και μεγαλοψυχία, συγχώρησε εχθρούς και αντιπάλους, ακόμη και εκείνους που ευθύνονταν για το θάνατο του γιου του Πάνου. Ρίχτηκε στον αγώνα με τη συγκέντρωση αγωνιστών, με ανταρτοπόλεμο, με γενικό πόλεμο φθοράς, διατηρώντας άσβεστη τη φλόγα της Επανάστασης. Το σύνθημα του Κολοκοτρώνη, «Φωτιά και τσεκούρι στους προσκυνημένους» – αφορούσε αυτούς που δήλωναν υποταγή και προσκυνούσαν^[17] τις δελεαστικές

προτάσεις και απειλές του Ιμπραήμ, - έδωσε πνοή και δύναμη στην «ετοιμοθάνατη Επανάσταση».

Η αδιάλλακτη στάση του Ιμπραήμ να συμμορφωθεί προς τις υποδείξεις των Μεγάλων Δυνάμεων, οδήγησε στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου (8 Οκτωβρίου 1827) όπου καταστράφηκε ολοσχερώς ο Τουρκοαιγυπτιακός Στόλος με 89 πλοία από τον Ευρωπαϊκό με 27 πλοία <!--[if !supportFootnotes]->[xviii]<!--[endif]->[18]. Στη συνέχεια το Γαλλικό Εκστρατευτικό Σώμα με τον Στρατηγό Νικόλαο- Ιωσήφ Μαιζόν<!--[if !supportFootnotes]->[xix]<!--[endif]->[19] (Έδ. Κόδριγκτον, Λάουονς) πίεσε τον Ιμπραήμ, και τα υπολείμματα των δυνάμεών του, να εγκαταλείψουν το Μοριά (19 Σεπ. 1828) και έτσι έκλεισε κι' άλλη μια κρίσιμη φάση της Επανάστασης.

Η παρουσία του Κολοκοτρώνη ήταν δυναμική σ' όλα τα δρώμενα! Έτσι, η πολιτική του οξυδέρκεια και διορατικότητα συνέβαλαν καθοριστικά στην εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδος, όταν στην Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνος (Απρίλιο 1827), με πειστικότητα υποστήριξε: «Ημείς άλλον Έλληνα αξιότερον από τον Καποδίστρια δεν έχουμε<!--[if !supportFootnotes]->[xx]<!--[endif]->[20]», και η γνώμη του επικράτησε. Με την έλευση του Καποδίστρια στις 8 Ιανουαρίου 1828, στο Ναύπλιο, ο Κολοκοτρώνης τάχθηκε ένθερμα υπέρ της πολιτικής του και στάθηκε ο πιστότερος συνεργάτης και ο πολυτιμότερος σύμβουλός του. Λυπήθηκε αφάνταστα για τη δολοφονία του. Επίσης πρωτοστάτησε στα γεγονότα για την εκλογή του Όθωνα. Ο Όθωνας με την αγγλική φρεγάτα «Μαδαγασκάρη» έφθασε στο λιμάνι του Ναυπλίου στις 30 Ιανουαρίου 1833 και αποβιβάστηκε στις 6 Φεβ. 1833. Από την πρώτη στιγμή ο Κολοκοτρώνης έγινε πάλι στόχος συκοφαντιών και ραδιουργιών εκ μέρους των πολιτικών του αντιπάλων με προεξέχοντα τον Πρωθυπουργό Ιωάννη Κωλέττη<!--[if !supportFootnotes]->[xxi]<!--[endif]->[21]. Αντιμετωπίστηκε με ψυχρότητα και από τους Βαυαρούς, οι οποίοι δεν μπορούσαν να του συγχωρήσουν τη φιλοκαποδιστριακή του τοποθέτηση<!--[if !supportFootnotes]->[xxii]<!--[endif]->[22]. Εξυφάνθηκαν εναντίον του κατηγορίες για μυστικές συνεδριάσεις με άλλους οπλαρχηγούς, για αναφορές προς τον Τσάρο, για συνωμοσίες εναντίον του ανήλικου τότε Βασιλιά Όθωνα και της Κυβέρνησης, που κατέληξαν τελικά να κατηγορηθεί για εσχάτη προδοσία και να συλληφθεί στις 6 Σεπτεμβρίου 1832<!--[if !supportFootnotes]->[xxiii]<!--[endif]->[23], μαζί με τον Δ. Πλαπούτα, το γιο του Γενναίου, τον Τζαβέλα, τον Νικηταρά και άλλους στρατιωτικούς. Όταν ο λαός φώναζε ότι θα τον σκοτώσουν άδικα, ο Γέρος του Μοριά απάντησε: «Καλύτερα άδικα να με σκοτώσουν, παρά δίκαια». Παρόλη τη γενναία στάση και την άρνηση της υπογραφής των δύο εξαίρετων δικαστών Αναστάσιου Πολυζωΐδη<!--[if

[24] και Γεώργιου Τερτσέτη<!--[if !supportFootnotes]->[xxiv]<!--[endif]->[24] και Γεώργιου Τερτσέτη<!--[if !supportFootnotes]->[xxv]<!--[endif]->[25] (σύμβολα της δικαιοσύνης ,οι οποίοι αρνήθηκαν να υπογράψουν την απόφαση της καταδίκης), ο Κολοκοτρώνης καταδικάστηκε μαζί με τον Πλαπούτα σε θάνατο και φυλακίστηκε στο Παλαμήδι σε ηλικία 63 ετών (26 Μαΐου1834).Λίγο αργότερα η ποινή μετατράπηκε σε 20ετή κάθειρξη μετά από παρέμβαση του Όθωνα. Και στις 27 Μαΐου 1835 μετά την ενηλικίωση του Όθωνα (20Μαΐου1835), έλαβε χάρη και αποφυλακίστηκε,εξουθενωμένος, ταπεινωμένος και σχεδόν τυφλός από τις άθλιες συνθήκες της φυλακής.

Δυστυχώς,και κατά τη διάρκεια του Αγώνα και μετά,υπήρξαν μεγάλες διαφωνίες, προδοσίες,διωγμοί, διχόνοιες, ρήξεις, αντιπαλότητες, εμφυλιοπολεμικές συγκρούσεις, ταραχές, αρχομανίες,και δολοφονίες. Ωστόσο, κατά τον σοφό Γέρο, «ο Θεός είχε βάλει την υπογραφή του, για την απελευθέρωση τής Ελλάδος, και δεν την πήρε πίσω».

Μετά το 1835, ο Γέρος του Μοριά έζησε στην Αθήνα, όπου ευτύχησε να γνωρίσει τη γενική αναγνώριση, την εκτίμηση και την αποθέωση για την προσφορά του στην Επανάσταση. Προήχθη σε Στρατηγό, διορίστηκε Σύμβουλος της Επικρατείας, και ορίσθηκε μέλος της Επιτροπής για την ανέγερση του Πανεπιστημίου Αθηνών και σύμβουλος του Όθωνα.

Ο εμπνευσμένος λόγος του Κολοκοτρώνη, στις 13 Νοεμβρίου 1838 προς τους φοιτητές του Πανεπιστημίου, στην Πνύκα, αποτελεί την πολιτική και πνευματική του διαθήκη προς τη νεολαία. Μεταξύ των άλλων είπε: «...Η προκοπή και η μάθησή σας να μην γίνει σκεπάρνι μόνο δια το άτομό σας, αλλά να κοιτάζει το καλό της Κοινότητας, και μέσα εις το καλό αυτό ευρίσκεται και το δικό σας ...Εις εσάς μένει να ισάσετε και να στολίσετε τον τόπο ,οπού ημείς ελευθερώσαμε<!--[if !supportFootnotes]->[xxvi]<!--[endif]->[26]».

Στις 4 Φεβρουαρίου 1843, «ο μέγας ανήρ ετελεύτησε»<!--[if !supportFootnotes]->[xxvii]<!--[endif]->[27] στο σπίτι του, ευρισκόμενο στη διασταύρωση των σημερινών οδών Κολοκοτρώνη και Λέκκα στην Αθήνα. Και «ετελεύτησεν», από εγκεφαλική συμφόρηση, σε ηλικία 73 ετών. Είχε προηγηθεί ο μεγαλοπρεπέστατος γάμος τού γιου του, Καλίνου<!--[if !supportFootnotes]->[xxviii]<!--[endif]->[28],όπου ο Κολοκοτρώνης ένωσε την κορυφαία αποθέωση της εκτίμησης και το μεγαλείο της δόξας. Τάφηκε στο Άνεκροταφείο Αθηνών με τιμές Αντιστρατήγου ε. ε. Τα οστά του αργότερα,διακομίσθηκαν στη Τρίπολη και από τις 25Σεπτεμβρίου 1993, βρίσκονται σε ειδική κρύπτη στη βάση του ανδριάντα του «Γέρου» στην Πλατεία Άρεως της Τρίπολης, που είχε στηθεί στις 26 Σεπ. 1971<!--[if

[29]. Έτσι, έφιππος και επιβλητικός, όπως είναι, θα αγναντεύει αιώνια τα βουνά και τις χαράδρες , που είχε χιλιοπερπατήσει.

Αυτός ήταν ο Θεωδωράκης, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο Κλέφτης, , ο Ζωέμπορος, ο Φιλικός, ο Οπλαρχηγός, ο Γέρος του Μοριά, ο Ιεραπόστολος της Επανάστασης, ο Στρατηγός, ο Αρχιστράτηγος της Πελοποννήσου, , ο Νέστορας του Συντάγματος της Τροιζήνας, ο Αντιπρόεδρος του Εκτελεστικού, ο Σύμβουλος της Επικρατείας της Ελλάδας , η Κορυφαία Μορφή τού Εικοσιένα!

Αξίζει αιώνιας τιμής και απέραντου θαυμασμού!

Παραμένει ΑΘΑΝΑΤΟΣ !

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

2 Ο Λάμπρος ΤΣΕΡΓΙΝΗΣ, μαχόμενος και πληγωμένος στο πόδι, κινδυνεύοντας να συλληφθεί από τους Τούρκους , παρέμενε στο έδαφος και ένας σύντροφός του , αγνοώντας το συμβάν, είπε: «Τηράτε τον Λάμπρο που κόλλησε στην κοτρώνα και δε λέει να σηκωθεί».

[4] Ο Γιαννάκης Κολοκοτρώνης (παππούς του Θ .Κ.) είχε πέντε γιους: Αναγνώστη, Κωνσταντή (1740-1780, πατέρα του Θ.Κ.). Αποστόλη, Γιώργη και Βασίλη.

[5] Από μία πρώην καλόγρια με την οποία έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του, χωρίς να επισημοποιήσει το δεσμό του. Τον βάπτισε Πάνο, σε ανάμνηση του πρωτότοκου γιου του Πάνου , τον οποίον είχαν άνανδρα δολοφονήσει οι Τούρκοι.

[6] Ο .π. 1

[7] Ο Ρώσος Υποναύαρχος Θεόδωρος Ουσακόφ (1744-1817), Διοικητής του ρωσικού στόλου της Μεσογείου (1798-1800), κατέλαβε τα Ιόνια Νησιά.

[8] Πλήρης ονομασία: «Πρώτο Σύνταγμα Ελαφρού Ελληνικού Πεζικού του Δούκα της Υόρκης».

[9] Άλλοτε Ταγματάρχης του Ρωσικού Στρατού, που είχε υπηρετήσει στα Επτάνησα.

[10] Η γυναίκα του είχε πεθάνει στη Ζάκυνθο.

[11] Η 25 Μαρτίου καθιερώθηκε ως Εθνική Επέτειος με το ΒΔ της 15 Μαρτίου 1838, χωρίς να δημοσιευθεί στην Εφημ. της Κυβερνήσεως, αλλά μόνο στον Ημερήσιο Τύπο «...είναι προσέτι λαμπρά και χαρμόσυνος δια την καθαυτήν έναρξιν του υπέρ Ανεξαρτησίας Αγώνος του Ελληνικού Έθνους».

<!--[if !supportFootnotes]->[xii]<!--[endif]->[12] Ι. Φιλήμων «Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως, Τόμοι 4, Αθηναί, 1859-18961.

<!--[if !supportFootnotes]->[xiii]<!--[endif]->[13] Μαχμούτ Πασάς, επονομαζόμενος Δράμαλης, επειδή καταγόταν από τη Δράμα. Ο στρατός του ανερχόταν σε 22 χιλιάδες πεζούς και 8 χιλιάδες ιππείς.

<!--[if !supportFootnotes]->[xiv]<!--[endif]->[14] Απομνημονεύματα Θ. Κολοκοτρώνη. (ό.π 2).

<!--[if !supportFootnotes]->[xv]<!--[endif]->[15] Θ. Κολοκοτρώνης και Ο. Ανδρούτσος από στρατιωτικής πλευράς και Μαυροκορδάτος, Νέγρης και Κωλέττης από πολιτικής.

<!--[if !supportFootnotes]->[xvi]<!--[endif]->[16] Από ενέδρα που του είχαν στήσει 25 Βούλγαροι με επικεφαλής τον ομοεθνή τους Κότζιο (Κυβερνητικές Δυνάμεις) , στις 13 Νοε. 1824, « και είδεν ο πατήρ αυτοψεί τους φορούντας αυτού τα όπλα. Τι έπραξεν; Αποστρέψας το πρόσωπο και δακρύσας ήρεμα είπε: «Κύριε, συγχώρησον του παιδός μου τους φονείς»(Από τον Επικείμενον Λόγον, Κωνσταντίνου του εξ' Οικονόμων).

<!--[if !supportFootnotes]->[xvii]<!--[endif]->[17] Πιστοποιητικό γνωστό ως «Ράι Μπουγιουρντί» ή «Προσκυνοχάρτι».

<!--[if !supportFootnotes]->[xviii]<!--[endif]->[18] Ευρωπαϊκός Στόλος: 12 αγγλικά, 8 ρωσικά και 7 γαλλικά πλοία. Τουρκοαιγυπτιακός: 89 πλοία.

<!--[if !supportFootnotes]->[xix]<!--[endif]->[19] Μαιζόν: Γάλλος στρατηγός, με 14 χιλιάδες άνδρες εναντίον του Ιμπραήμ. (Απομνημονεύματα Θ. Κ. ό.π. 2). Και ΣΠ .Β. Μαρκεζίνη «Πολιτική Ιστορία....», τόμος 1 σ. 59 κ. ε.

<!--[if !supportFootnotes]->[xx]<!--[endif]->[20] Η Αγγλία είχε ταχθεί υπέρ της εκλογής του Διονυσίου Ρώμα.

<!--[if !supportFootnotes]->[xxi]<!--[endif]->[21] Πρωθυπουργός από 31.5.1834 μέχρι 20.5.1835. Το Δεκέμβριο του 1834 μεταφέρθηκε η πρωτεύουσα του νεοσύστατου κράτους στην Αθήνα.

<!--[if !supportFootnotes]->[xxii]<!--[endif]->[22] Μέλη της αντιβασιλείας ήταν ο κόμης Άρμανσπεργκ, ο καθηγητής Μάουρερ και ο Στρατηγός Χάιντεκ.

<!--[if !supportFootnotes]->[xxiii]<!--[endif]->[23] Τον συνέλαβαν ο Μοίραρχος Κλεώπας με 40 χωροφύλακες και τον παρέδωσαν στον Βαυαρό φρουρό της Ακροναυπλίας (Ιτς- Καλέ), όπου παρέμεινε μέχρι την έναρξη της δίκης (3 Απριλίου 1833).

<!--[if !supportFootnotes]->[xxiv]<!--[endif]->[24] Ο Πολυζωΐδης καταγόταν από το Μελένικο της Μακεδονίας, Πρόεδρος του Δικαστηρίου του Ναυπλίου, 26 Μαΐου 1834. Ο Τερτσέτης καταγόταν από τη Ζάκυνθο, ήταν φίλος του Άρμανσπεργκ και δάσκαλος των παιδιών του. Και οι δυο δικάστηκαν 4 μήνες φυλάκιση, γιατί αρνήθηκαν να υπογράψουν την καταδίκη του Θ. Κολοκοτρώνη..

<!--[if !supportFootnotes]->[xxv]<!--[endif]->[25] Θεόδωρος Κολοκοτρώνης «Διήγησις Συμβάντων της Ελληνικής Φυλής,1770-1836, έκδοση Γεωργίου Τερτσέτη,Αθηναί,1846.(Απομνημονεύματα Θ. Κ.).

<!--[if !supportFootnotes]->[xxvi]<!--[endif]->[26] Από το Λόγο του Θ. Κολοκοτρώνη στην Πνύκα («Εγώ, παιδιά μου,κατά κακή μου τύχη ,εξαιτίας των περιστάσεων, έμεινα αγράμματος»).

<!--[if !supportFootnotes]->[xxvii]<!--[endif]->[27] Από τον Επιτάφιο Λόγο του Παναγιώτου Σούτσου,, Συμβούλου της Επικρατείας στο Νεκροταφείο.

<!--[if !supportFootnotes]->[xxviii]<!--[endif]->[28] Νυμφεύθηκε την πλουσιότατη εγγονή τού,πρώην ηγεμόνα της Βλαχίας,πρίγκιπα Ιωάννη Καρατζά.,την 1η Φεβρουαρίου1843,

<!--[if !supportFootnotes]->[xxix]<!--[endif]->[29] Επίσης, ο γνωστός ανδριάντας του Θ. Κολοκοτρώνη. στο Κέντρο της Αθήνας, στην ομώνυμη Πλατεία, φιλοτεχνήθηκε στο Παρίσι το 1900 από τον γλύπτη Λάζαρο Σώχο και στήθηκε το 1904,στη θέση που βρίσκεται σήμερα..

Ιωάννης Δ. Κακουδάκης

Αντιστράτηγος ε.α.

Επίτιμος Α΄ Υπαρχηγός ΓΕΣ ,

Πρώην Διευθυντής της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού του ΓΕΣ και
Πρόεδρος της Ελληνικής Επιτροπής Στρατιωτικής Ιστορίας του ΓΕΕΘΑ.

Πηγή: antibaro.gr